

Oslo, 16.01.2023

Høringsinnspill til Ytringsfrihetskommisjonens utredning NOU 2022:9

Museumsforbundet takker for muligheten til å komme med innspill til «Ytringsfrihetskommisjonens utredning en åpen og opplyst samtale» NOU: 2022:9. Norges museumsforbund representerer hele bredden av museer i Norge. Blant disse er de rene kunstmuseene, universitetsmuseene, flere av Freds- og menneskerettssentrene, de konsoliderte museene i Det nasjonale museumsnettverket og andre med økonomisk tilsagn fra Kulturdepartementet, museene finansiert av Sametinget og andre departementer samt private museer. Flere av de konsoliderte museene har også ansvar for kunstmuseer.

Ytringsfrihetskommisjonens oppdrag har favnet vidt og utredningen gjenspeiler dette gjennom bred gjennomgang av ytringsfrihetens vilkår i Norge i dag. Museumsforbundet vil i høringsinnspillet legge mest vekt på noen av de kapitlene som er mest relevante for våre medlemmer. Spesielt er kap. 14 «Ytringsfrihet i kunsten» relevant, men vi har også kommentarer og forslag til kapitlene 6, 8 og 9.

Norges museumsforbund har i ulike sammenhenger de senere årene understreket betydningen av museene som demokratifremmende institusjoner og sentrale aktører i arbeidet med å bidra til økt ytringsmangfold. Armlengdes avstand til tilskuddsgivere, private samarbeidspartnere og andre økonomiske bidragsyttere samt faglig autonomi er helt nødvendig for å få dette til. Behovet for en lovfesting av dette støttes. Mange av synspunktene og forslagene som fremmes i utredningen vil Museumsforbundet derfor støtte. I kulturmeldingen «Kulturens kraft» fra 2018 understrekes det at politikken skal bygge på ytringsfrihet og toleranse, Museumsforbundet er glad for at ytringsfrihetskommisjonen setter dette på agendaen og støtter den daværende regjeringens forslag om å lovfeste prinsippet om armlengdes avstand.

Museumsforbundet vil i det følgende utdype noen overordnede synspunkter og kommentere forslag og forhold vi mener er særlig viktige i det videre arbeidet med oppfølging av kommisjonens utredning og omsetting av dette i praktisk politikk.

Kommentarer til Kap. 6 Bred tilknytning til og deltakelse i offentligheten

Ytringsfrihetskommisjonen understreker at dersom man skal ha bred deltakelse i offentligheten kreves det tilrettelegging for et mangfold av stemmer. I utredningen forstås bred deltakelse som et mangfold av ulike stemmer og perspektiver som må komme frem i den offentlige debatten.

Museumsforbundet mener at dette er en god og overordnet forståelse av begrepet, som også samsvarer med den forståelsen mange museer legger til grunn i sitt arbeid med demokrati og menneskeretter. Museene kan bidra til å øke mangfoldet av stemmer som deltar i det offentlige ordskiftet på flere måter. Mangfold har over tid ligget til grunn for museenes arbeid og tilnærming til arbeidet med publikum, i formidlingsarbeidet, i samlingsutvikling og i kunnskaps- og forskningsarbeid. Mangfoldsbegrepet i museene er tett koblet til grunnleggende demokratiske prinsipper, og det er viktig at innsatsen på området fortsatt prioriteres fremover.

Det pekes i utredningen på noen hindringer som Museumsforbundet kjenner igjen som kan være utfordrende også for våre medlemmer. Universell utforming er lovpålagt, men en fersk kartlegging av universell utforming i museene viser at mange utestenges fra museene på bakgrunn av manglende eller ikke tilstrekkelig universell utforming enten fysisk eller i ulike typer analog og digital formidling. En rekke barrierer er identifisert og de viser at det både er behov for økt fokus på hvordan man med enkle midler og mer fokus kan bedre situasjonen, og hvilke strukturelle og økonomiske grep som må til for å øke tilgjengeligheten. Dette gjelder særlig for kulturhistoriske bygg som er fredet eller er underlagt vernerestriksjoner. (Rambøll: «Kartlegging av status og arbeid med universell utforming i norske museer» (2022), s. 7)

Aspirantordningen som administreres gjennom Kulturdirektoratet har gitt positiv effekt på mangfoldet av ulike stemmer blant ansatte i museene. Dette kan med fordel videreutvikles for å bidra til ytterligere utvidelse av ytringsrommet.

Utredningen viser at sosial klasse og utdanningsnivå har betydning for tilknytning og deltakelse i debatter. De samme trekkene ses i Kulturbarometeret og ulike andre undersøkelser av brukerne av kultur generelt og av museenes tilbud. For å øke deltagelse i ulike kulturyringsplattformer må det systematisk publikumsutviklingsarbeid til for å utvide brukergruppene. Her er det fortsatt potensial i å øke attraktiviteten til kulturinstitusjonene og styrke arbeidet med publikumsutvikling og slik åpne opp for nye brukere.

6.4 Ytringsfrihet i et globalisert Norge

Ytringsfrihetskommisjonen omtaler språk som en nøkkel til bredere deltakelse i offentligheten og for å bli hørt. Museumsforbundet har merket seg at når kommisjonen uttaler seg om mennesker med funksjonsnedsettelse så nevnes ikke de «tause» stemmene; mennesker med språklige utfordringer, ulike former for kognitive funksjonsnedsettelse, og mennesker med ulike former for overfølsomhet for luft-, lyd, - og/eller lysforstyrrelser, som berører språk eller andre måter å uttrykke og forstå språk på. Her har museer og en rekke andre institusjoner erfaringer å dele i arbeidet med å utvikle dette videre.

Museumsforbundet har i tidligere innspill til handlingsplan mot rasisme kommentert at rasisme og diskriminering ofte oppstår når en gruppe anser seg som mer verdifull, viktig eller som mer privilegerte enn andre grupper i samfunnet. I kunnskapsrapporten til Minotenk (s. 11) peker de i tillegg på at rasisme og diskriminering henger sammen med likestillingsbegrepet, og at mekanismene som driver frem rasisme og diskriminering forhindrer reell likestilling. Begrepene er knyttet mot innvandring så vel som mot nasjonale minoritetsgrupper; samer, romfolket, romani, skogfinner, kvener og jøder. Museumsforbundet mener at det er nødvendig i et demokratisk og offentlig åpent samfunn tilrettelegges for at dette tas med inn i tiltak og forståelse av problematikken. Kjønn, rase, seksualitet, funksjonsevne/nedsettelse og religiøsitet har en betydning for i hvilken grad man blir utsatt for rasisme og diskriminering og ikke minst i hvilken grad man blir hørt i den offentlige debatten uten at den sporer av. Dette har en avgjørende rolle når et menneske skal føle en tilknytning til og et ønske om å ytre seg i det offentlige ordskiftet.

I stortingsmelding 16 *Samisk språk, kultur og samfunnsliv* (2021–2022) foreslås det blant annet at en handlingsplan mot samehets må komme på plass samt at det foretas en utredning vedrørende kvaliteten på politiets og påtalemyndighetenes arbeid mot rasisme og hatytringer mot samer. Museumsforbundet støtter dette forslaget og ser at det er behov for mer forskning som ser på hverdagsrasisme og hetsen mange samer opplever i det daglige. En kunnskapsbasert handlingsplan mot samehets kan legge noen føringer for hvordan dette kan belyses og forebygges fremover.

6.7.3 Identitetspolitikk

Identitetspolitikk - politisk virksomhet eller aktivisme som tar utgangspunkt i erfaringene og historien til en marginalisert gruppe mennesker og deres anerkjennelse av egen identitet trekkes frem som en utfordring i dag. Museumsforbundet støtter kommisjonen i dens understrekning av at: *identitetspolitikk bør ikke bli et verktøy som innskrenker vårt felles yringsrom. Identitetspolitiske kamper bør utvide det retoriske medborgerskapet for flere grupper, ikke innskrenke rommet for andre.* (s. 101)

Kommentarer kap. 8 Ansvar for ytringer på internett

Kommisjonen understreker at det i praksis er private selskapers regler for innhold som setter rammene for hvilke ytringer som spres for et stort publikum, og at de får mye makt ved at *Menneskerettighetene forplikter i utgangspunktet stater. Det betyr at private plattformer ikke er direkte forpliktet av relevante grunnlovs- og konvensjonsforpliktelser som beskytter ytringsfriheten, dermed kan de fjerne innhold og ytringer etter eget forgodtbefinnende, uavhengig av om det er ulovlig eller ikke. De private selskapene kan bestemme hvem som kan/skal være brukere av tjenesten og hva som publiseres.* (s. 131)

Museumsforbundet har i andre innspill, senest i innspill til kunstnermeldingene høsten 2022, tatt opp demokratiske og ytringsfrihetsmessig utfordringer med digitale plattformer som eies av globale selskaper og hvordan eierlandene i stor grad styrer innhold og bestemmer hvem som får delta i ordskiftet eller kan ytre seg på disse plattformene. Museumsforbundet mener man må vurdere om

av lovverk knyttet til denne utfordringer som er under utvikling i EU, Digital Services Act (DSA) en forordning om digitale tjenester – som jobber med komplekse og nyskapende kjøreregler for hvordan sosiale medier operer, også kan være nyttig i Norge. (NOU: 2022:9 s 130–131)
Museumsforbundet støtter utvalgets forslag om at dette må vurderes implementert i Norge.

Flere av de sosiale plattformene ytringsfrihetskommisjonen omtaler utgjør bare en brøkdel av de store sosiale plattformene i bruk, også i Norge. Det må derfor tydeliggjøres at det er store plattformer som også er tilgjengelig for og i bruk av barn og unge. Mange barn og unge spiller ulike dataspill ofte på egne plattformer som også fungerer som sosiale møteplasser. De fleste av disse eies av globale selskap, noe som betyr at det er opprinnelseslandets lover og regler som regulerer innhold og ytringer. I praksis kan dette bety at en del barn og unge kan få et ganske røft møte med det vi kan kalle en mikro-offentlighet, et ytringsrom som i stor grad kontrolleres av gigantiske selskaper som er underlagt et lovverk som ikke alltid tar hensyn til hva man ønsker i en norsk offentlighet.

Kapittel 9 Desinformasjon og feilinformasjon, anbefalinger i 9.11

Museene nyter generelt stor tillit i samfunnet som leverandører av god og etterrettelig kunnskap og når mange ulike grupper i samfunnet gjennom utstillinger, undervisningsopplegg samt ulike arrangementer og debatter. Museene har en særlig god posisjon til å delta i samfunnet som en del av ytringsfrihetens infrastruktur og bidra til å sette fokus på des- og feilinformasjon, hva som er sant og falskt og bidra i opptrening i vurdering av hva som er fakta og fiksjon. Museene når særlig mange barn og unge gjennom ulike skoleopplegg, og har dermed et utgangspunkt for å bidra til å utvikle ytringsplattformer eller treningsarenaer for ytring for barn og unge.

Museumsforbundet støtter forslaget om å videreutvikle læreplaner slikt at utdanningsløpene styrker kritisk tenkning, kildekritikk og dermed bidra til økt motstandskraft mot desinformasjon Dette vil også kunne styrke tiltak for den voksne befolkningen. Her mener vi museene, i større grad enn det tas høyde for i utredningen, bør anses som relevante medspillere i arbeidet fremover. Det gjelder ikke minst ideen om «skolesekk for ytringsfrihet». Vi mener tilrettelegging for samarbeid i forhold til

utvikling av dette konseptet med blant annet museer som kan bidra med sin kunnskap og erfaring i tilknytning til arbeid med demokrati og ytringsfrihet. Flere museer har dette innarbeidet i sine undervisningsopplegg. Dette gjelder for eksempel Eidsvoll 1814s nettsted minstemme.no der det blant annet er utviklet skoleopplegg om ytringsfrihet. Eidsvoll 1814 leder demokratinetverket i museene, og dette nettverket er noe man kan bygge videre på sammen med andre relevante organisasjoner.

Museumsforbundet mener andre tiltak i museene, som DEMBRA (Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme), også vil kunne supplere og gi erfaringer til utvikling av en «skolesekk for ytringsfrihet». Erfaringspublikasjonen fra Museumsforbundets eget «Unge kritikere»-prosjekt kan også gi nyttige innspill til videre utvikling av plattformer og bearbeidelse av materiale som er rettet mot barn og unges tilknytning til og forståelse av samfunnets ytringsrom og debatter.

Kommentarer Kap. 14 Ytringsfrihet i kunsten

Ytringsfriheten skal ikke bare beskytte uttrykk som er positive eller ikke-støtende, men også beskytte ytringer som berører tema og forhold som kan fremstå som provoserende og tabu og kan vekke ubehag. (s. 80)

Museer formidler ofte tabubelagte temaer eller traumatisk kulturhistorie som kan utfordre og skape konfliktsoner både mot egne styrer og lokalsamfunn fordi noen kan oppleve å bli krenket, eller mene at det er «feil» historie som presenteres. Kulturdirektoratets Brudd-prosjekt ga flere eksempler på dette. Museenes, og andre kulturinstitusjoners, ytringer gjennom utstillinger og andre aktiviteter må gis samme mulighet til fri formidling som kunstnerne gis til ytringsfrihet i utredningen og må dermed beskyttes på samme vis.

Tilgang til kunst og kultur er en del av informasjonsfriheten og adgang til kunstopplevelser er en viktig del av det å bli formet som menneske. Museene som kulturinstitusjoner bidrar til dette, både ved å gi rom for kunstnere til å stille ut sine kunstneriske ytringer, og ved å formidle andre kulturuttrykk og kunnskap gjennom annen formidlingsrelatert aktivitet. Ytringsfrihetskommisjonen

har naturlig nok hovedfokus på de utøvende kunstnerne i kapittel 14, men den infrastruktur museer og andre kulturinstitusjoner utgjør i arbeidet med å formidle kunstnernes og andre ytringer er en sentral del av arbeidet med å sikre ytringsfrihet. Det kan se ut som om det tas for gitt at infrastrukturen er til stede. Etter Museumsforbundets syn må det tydeliggjøres at infrastrukturen er viktig og at den må sikres både økonomisk og gis handlefrihet. Museene blir nevnt blant de tradisjonelle portvokterne for kunsten, men vi mener de like gjerne burde vært omtalt som katalysatorer og medspillere i et bredt spekter av ytringer og som institusjoner som bidrar til ytringsmangfold.

14.6 Infrastruktur og armlengdes avstand

Prinsippet om armlengdes avstands står sentralt i dette arbeidet også for museene. Det har vært nedfelt i museenes tilskuddsbrev fra Kulturdepartementet gjennom mange år og er relativt godt innarbeidet. Museumsforbundet mener likevel det vil være nødvendig å lovfeste prinsippet slik man foreslo i Kulturmeldingen. Lovfestingen er blant annet nødvendig for å sikre museene som i dag ikke er tilknyttet det nasjonale museumsnettverket, men får sin finansiering fra andre offentlige instanser autonomi. Kompetansen rundt prinsippet om armlengdes avstand mot kulturinstitusjoner kan oppleves mer tilfeldig i andre departement eller direktorat. Museumsforbundet ser frem til den varslede revisjonen av kulturloven der dette er signalisert skal legges til.

Selv om armlengdes avstands-prinsippet er godt innarbeidet og betydningen av det gjentas i mange kulturutredninger har nyere undersøkelser, som Tom Colbjørnsens rapport «Kunsten, kulturen og sjefen – Daglige lederes handlingsrom i kunst- og kulturinstitusjoner» fra 2017, vist at flere opplever at prinsippet utfordres. Dette gjelder også museumsledere som opplever økende grad av forsøk på påvirkning av deres valg av fokus og utstillinger. Museumsforbundet mener at det er viktig at problemstillingen ikke avgrenses til offentlige tilskuddsytere.

14.8.1.4 Uavhengig organisering av kunstinstitusjoner

Kunst- og kulturinstitusjoner må være organisert som selvstendige rettssubjekter (stiftelser eller aksjeselskap). (s. 297)

Museumsforbundet mener dette må tas på største alvor i oppfølgingen av Ytringsfrihetskommisjonens utredning for å sikre institusjonenes uavhengighet. Det er bra at utredningen i 14.8.1.4. trekker frem det uheldige i at Munchmuseet er organisert som en etat i Oslo kommune og at museumsdirektøren er ansatt som etatssjef i kommunen og rapporterer til en politisk valgt byråd. Museumsforbundet mener dette kan innskrenke friheten til museet og har støttet tidligere direktør Stein Olav Henrichsens innspill til byrådet. Vi har også engasjert oss i dialog for å sikre uavhengighet for museer under andre departementer der det har vært utfordringer som kan true museets autonomi. Det er særlig viktig at man etablerer strukturer som sikrer museets autonomi når organiseringen er så tett på forvaltningen.

Museumsstatistikken for 2021 viser at det var 61 prosent av museene organiserte som stiftelser, 22 prosent var offentlige virksomheter/andre selskapsformer, 14 prosent aksjeselskap og tre prosent var forening/lag. (Statistikk for museum 2021 – Kulturrådet (2022)) Museumsforbundet ønsker å gjøre oppmerksom på at armlengdes prinsippet i større grad blir utfordret i de museene som er del av offentlige virksomheter, etater eller selskaper med større avstand til Kulturdepartementet. I museer som er organisert som IKS kan avstanden ofte bli for kort og politisk styring kan utfordre museets autonomi. Det er viktig å etablere institusjonelle rammer og strukturer som slik sikrer faglig uavhengighet for institusjonene. Det kan som for eksempel være uavhengige valgkomiteer eller andre egnede organer. Evaluering av ulike organisasjonsformer og ulike styringsprinsipp er noe man bør se nærmere på.

Med vennlig hilsen

Lars Magne Andreassen
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Norges Museumsforbund
Norwegian Museums Association
Universitetsgaten 14
0164 Oslo, Norge / Norway

sekr@museumsforbundet.no
museumsforbundet.no
Org.nr 977237866